

„krajiny“, do níž později zasadil životní příběh Johany Peřkové. Pasáže týkající se Johanina rodinného zázemí muselo být pracně rekonstruováno a dokazují autorovu badatelskou píli. Objevují se zde však nepřesnosti. Například používání více příjmení či přídomků a jejich přejímání nejen po gruntu, ale i po domu, po manželce či dokonce – v případě sňatků vdov – novým manželem po muži předěšlém bylo typické i pro městské prostředí a není tedy nutné se nad danou skutečností pozastavovat (s. 35–36). Vlastní text namnoze zatěžují exkurzy do životaběhu Johanina příbuzenstva, takže k vlastnímu líčení příběhu Johany Peřkové se dostáváme až na straně 94. Zde také začíná stěžejní část celé knihy, která je ovšem částí patrně nejproblematictější.

Autor totiž vsadil na literárnější styl, v jehož rámci přetváří informace o Johaně Peřkové, získané z výslechových protokolů, v celistvý příběh. To by rozhodně nebylo na škodu, Čechura ale nechává na svém uvážení, které Johaniny promluvy považuje za pravdivé a které ne (s. 115, 162). V souvislosti s tím se zásadně proměňuje i tulaččin charakter, kdy dle autorovy potřeby osciluje mezi polohami rafinované inteligentní ženy (s. 25, 110, 153) a naivní prostáčky (s. 100, 148). Čechura se také nevyvaroval snahy o dynamizaci a psychologizaci textu, které byly vytýkány již Ginzburgovi. Peřková tak „horečnatě přemýšlí“ (s. 120), „musí být zamilovaná“, když poslouchá příkazy svého druhu (s. 160), odpovídá „bez zaváhání“ (s. 164) či její druh Kaňka „odpovídá docela zlomený“ (s. 147). Tyto drobnosti přitom textu škodí – prameny i Johanin příběh jsou zajímavé i samy o sobě a autor se zbytečně vystavuje kritickým

poznámkám. Jedinou cestu bude představovat, stejně jako v Ginzburgově případě, kritická edice výslechových protokolů (a především pramenů, jež jejich obraz verifikují), která ozřejmí, do jaké míry lze na dané skutečnosti opravdu usuzovat. Může se tak ukázat, že výše naznačená kritika je opodstatněná pouze částečně.

Bylo by však laciné pouze poukazovat na nedostatky. Čechura postihl některé zajímavé jevy, jako absenci povědomí o vlastním poddanství u mnoha venkovských obyvatel, nemožnost vrchnostenských úředníků účelně disciplinovat rozsáhlou populaci svých panství či tolerantní přístup dobové společnosti k mnoha prohřeškům svých soupeřů (včetně postoje vrchností ke svým poddaným). Pokud tedy bylo cílem recenzované knihy autorovo skromné přání, aby byly narušeny některé schematické konstrukce vztahující se k obrazu raně novověkého venkova, jistě byl úspěšný. Vytvořit v osobě Johany Peřkové český ženský protipól „Ginzburgova“ Menocchia se mu však nepodařilo, a to i vzhledem k chybějícímu přesahu do postižení dobového diskurzu, který při mikrohistorickém pohledu zkoumaná osoba zrcadlila, či se vůči němu vymezovala.

Josef Kadeřábek
(Ústav dějin UK a archiv UK)

Daniel L. Pals, OSM TEORIÍ NÁBOŽENSTVÍ. Ex Oriente, Praha 2015, 485 s. –

Mladé české nakladatelství *Ex Oriente* letos vydalo svazek, který na první pohled děsí svým objemem i svým názvem – *Osm*

teorií náboženství. Knihu napsal americký profesor religionistiky z Miamské univerzity Daniel L. Pals s cílem zmapovat nejdůležitější příspěvky k přemýšlení o náboženství, které se objevily od doby, co Friedrich Max Müller zformuloval ideu vědy o náboženství.

Palsova kniha v osmi kapitolách prezentuje osm významných teorií náboženství reprezentovaných devíti významnými autory. Zastoupeni jsou jak autoři klasičtí – viktoriáni J. G. Frazer a E. B. Tylor a známý kvartet Durkheim, Weber, Marx a Freud –, tak i autoři, kteří své kariéry budovali až od poloviny 20. století – rumunský religionista Mircea Eliade, britský sociální antropolog Edward Evan Evans-Pritchard a jeho o dvě dekády mladší americký kolega Clifford Geertz.

Čtenáře je zapotřebí hned zpočátku varovat. Pals nenabízí nějaký vlastní příspěvek k dějinám teorií náboženství. V tomto ohledu může být kniha zklamáním pro ty, kdo se v teoriích společenských věd dobře orientují a hledají nějakou svěží inspiraci. Palsovu knihu je nutné chápat primárně jako učebnici pro studenty společenskovedních a humanitních oborů.

Pokud k Palsově knize přistoupíme jako k učebnici, pak bez přehánění patří k tomu nejlepšímu, co lze na českém knižním trhu najít. Když knihu srovnáme s ucházející *Sociologií náboženství* od Zdeňka Nešpora a Dušana Lužného a se silně rozporuplným dojmem působící *Antropologií náboženství* od Fiony Bowie, je zřejmé, že napsat kvalitní učební text na téma společenské vědy a náboženství je disciplínou samo o sobě. A Pals je jistě jejím mistrem.

Osm teorií je kniha napsaná velmi přístupným a čtenářsky přívětivým stylem. Je vidět, že teoretizování ve

společenských vědách, ze kterého má i řada zkušených akademiků osypanky, či které jiní akademikové považují za příliš posvátné na to, aby se o ně dělili se svými studenty, se dá vysvětlit elegantně a srozumitelně. A to dokonce tak, že kniha je vhodná i pro naprosté laiky v oboru. To je zřejmé hned v úvodu, kde Pals apeluje na představy, které má čtenář – laik o náboženství. Považujete náboženství za víru v duchy? Pak ve skutečnosti opakujete Tylorovu slavnou tezi. Nebo má podle vás náboženství zdroj v lidské psychologii? Pak vaše názory pravděpodobně vděčí za svou existenci Freudovi. Že jste nikdy o Tylorovi nebo o Freudovi neslyšeli? Nevadí, protože zde už si Pals dostatečně zajistil vaši pozornost a může se s vámi pustit do dalších úvah.

Každou kapitolu začíná autor biografickým líčením, načež se plynule přesune k popisu základních premis příslušné teorie. Poté danou teorii rozebere, představí její kritiky a doporučí k ní další relevantní literaturu. Kniha se neutápí v biografických a faktografických detailech, což je nešvar některých českých učebnic (např. Budilův *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*). Asi jedinou knihou, která může s Palsovou na českém trhu soupeřit, je Fayova *Současná filosofie sociálních věd*. Pokud nevíte, co studentům doporučit jako studijní text pro kurz o náboženství, nebo pokud si sami chcete udělat trochu pořádek v teoriích náboženství, pak rozhodně sáhněte po *Osmi teoriích*.

Ačkoliv je trochu nevděčné kritizovat tak skvělou knihu, je přesto vhodné zmínit tři zásadní nedostatky, protože ani Pals není bůh. Za prvé, kniha by snesla mnohem větší množství informací. Přeci jen se jedná spíše o průvodce, nikoliv o vlastní

příspěvek do akademické diskuse. Je tak škoda, že nebyl zmíněn americký antropolog Melford Spiro, jehož debata s Edmundem Leachem týkající se panenského počtí je více než relevantní pro intelektualistickou teorii náboženství, kterou Pals rozebírá v kapitole první. Stejně tak by si v kapitole o Evans-Pritchardovi zasloužili zmínku jeho kolegové a žáci, kterým se někdy přezdívá „oxfordští symbolisté“ a kteří dále rozvíjeli myšlenku, že náboženské pravdy nelze chápat doslovně, ale symbolicky či metaforicky. Nakonec, když už se Pals v závěru knihy rozhodnul čtenáře seznámit i se současnými přístupy k náboženství, měl by možná mnohem více prostoru věnovat kognitivním teoriím a Talalu Asadovi.

Za druhé, v knize se objevují nepřesnosti týkající se probíraných autorů. S nepřesnostmi týkajícími se Emile Durkheima se velmi dobře vyrovnává Radek Chlup ve svém doslovu ke knize. Problém tkví v tom, že Pals ve svém výkladu redukuje Durkheima na redukcionistu a čtenářům tak unikají jiné a neméně podstatné aspekty Durkheimovy teorie. Ostatně sám Pals to ve své odpovědi Chlupovi otištěné na konci knihy uznává. K této kritice se sluší přidat kritiku kapitoly o Cliffordu Geertzovi. Pals na jednu stranu předkládá Geertzovu slavnou definici náboženství (s. 357), na stranu druhou se ale v souvislosti s ním dočteme, že Geertz: „přímo tvrdí, že jeho etnografie nemůže a neměla by být přetvářena v obecnou teorii“ (s. 374, srov. s. 413). Čím jiným je Geertzova definice náboženství, než snahou vměstnat rozmanitá náboženství do jedné škatulky, a tedy pokusem o formulaci obecné teorie náboženství? Je škoda, že Pals Geertzovy protichůdné výrocky přechází bez povšimnutí.

Má poslední výtka nemíří ani tak na knihu samotnou, jako spíše na některé redakční kroky. Když pomínu samotný problém překladu, je sporné, nakolik je vhodné upravovat původní text. Jedná se o pozn. 40 na s. 67, v níž se píše, že redakce pozměnila původní text na dvou místech v kapitole o Frazerovi. Důvodem byly nepřesnosti v Palsově výkladu. Považoval bych za vhodnější, kdyby redakce nechala text v nezměněné podobě a kdyby jej doprovodila upřesňujícím komentářem v poznámce pod čarou.

V souvislosti s redakční prací je nutné klást si otázku, proč se nakladatelství nerozhodlo přeložit raději třetí a aktuální verzi Palsovy knihy, která vyšla na podzim loňského roku a která nově zahrnuje i kapitolu o Williamu Jamesovi. Pro úplnost je dobré říci, že původní Palsova kniha vyšla jako *Sedm teorií náboženství* v roce 1996. Druhá verze, obohacená o kapitolu o Weberovi, která se nyní nabízí v českém překladu, vyšla původně v roce 2006. Tento krok je tím nepochopitelnější, když ho zasadíme do kontextu jinak velmi sympatické politiky nakladatelství *Ex Oriente* zaměřené na překlad a publikaci aktuálních knih.

I přes to všechno je *Osm teorií náboženství* kvalitní a užitečnou knihou a její přínos, zejména pokud jde o výuku a popularizaci společenských věd, nakonec mnohonásobně vyváží její nedostatky. Lze se oprávněně domnívat, že si najde své stálé místo mezi učebnicemi a že se nakladatelství *Ex Oriente* rozhodne po některých úpravách (např. překlep na s. 128: Taylor – Tylor, nebo chyby v rejstříku: Ryle 252 – 352) k dalším případným dotiskům.

Nikola Balaš (KULA)